

1. Претседник Академије г. Б. Гавриловић отвара скуп овим говором.

Ваше Краљевско Височанство,
 Господо Краљевски Намесници,
 Ваша Светости,
 Господо министри,
 Господо и Госпође,

Основни закон о Српској краљевској академији потписан је 1 новембра 1886 године и по томе је од установљења Академијина до данас прошло пуних педесет година. У том периоду и светлих и тешких дана народне прошлости наша Академија је на мртвим стражама науке вршила своју интелектуалну и националну мисију. Снага њезина била је пре свега у слободи њезине мисли и у моћи креативног генија српског народа; даље, у жудњи њезиној за објективном истином и, најзад, у вазда живој тежњи да у новоме реду ствари прими и прихвати оваку еволуцију која води духовном и моралном прогресу и нације и човечанства.

На тим стихијама своје снаге изграђивала је Академија свој духовни и етички свет и дело своје, које је у њему поникло.

И пред ким она данас, о слави педесетогодишњице своје, приказује тај свет и дело своје?!... У овом свечаном скупу налази се један члан Краљевског Дома, познати покровитељ науке и визионарни иницијатор уметности, Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле. Ту су међу нама господа Краљевски Намесници; ту је Његова Светост Патријарх; ту су господин Претседник Сената, Г. Министар просвете и с њима и толики други знаменити чланови нашега друштва, који својим достојањем зраче на врховима државне управе и државних установа. И нису само они ту. У овоме скупу је и г. Претседник Југославенске академије знаности и уметности у Загребу са толиким знаменитим члановима ове славне установе; у њему су и делегати наших учених друштва у Скопљу и Љубљани и у продужењу ове дивне поворке духовних установа — најмилијег накита наше нације — ту су и наши Универзитети и толика друга од старине заслужна књижевна и просветна друштва наша.

Сви чланови овога скупа, први међу првима, знају шта значи мислити, хтети и радити у служби отаџбини. И та отаџбина, за-

једничка мајка свих нас, воли да види некад на скупу најбољу децу своју и она је, ево данас, — какво храбрење и какав понос за Академију — види око огњишта Академијина уједињену у слави духа и мисли њезине.

Ваше Краљевско Височанство!

За мене је особита част што Вас у име Академије и своје у данашњем свечаном јавном скупу могу поздравити овим речима: Живео Узвишени Заштитник Српске краљевске академије, Његово Величанство Краљ Петар Други! Да живи Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле!

Топло и с најбољим осећањима поздрављам и све остале чланове овога сјајнога скупа и захваљујем им свима, с истим респектом, што су присуством својим хтели да потврде своју љубав према делу Академијину и што су, можда и несвесно, тим осећањем њихова срца учинили, да се овај дан радости Академијине претвори у дан гордости њезине.

Ваше Краљевско Височанство,

Господо Краљевски Намесници,

Ваша Светости,

Господо Министри,

Госпође и Господо,

Прослава педесетогодишњице Српске

краљевске академије започета је данас у Божјем храму поменом свима преминулим Заштитницима, добротворима и члановима њезиним. При том религиозном акту прекађени су топлим молитвама нашим Небу лепи ликови оних драгих покојника, који су Академију било морално, било духовно, било материјално помагали. Академија ће светлу мисао њихову оваплоћавати на вечно плодним изворима истине и очуваће им спомен кроз векове векова.

Бог их помиловао и нека им је слава!

У извештају, који ће Вам прочитати г. Секретар Академије, биће приказан целокупан рад Академије за минулих педесет година у свима правцима и свима разноликим облицима и појавама његовим. У том извештају биће у пуној светлости оцртан и један део учешћа раније прошлости у развјетку рада Академијина, али се у њему неће видети неке културне тежње те прошлости које су и посредно и непосредно припремале и отварале ону духовну атмосферу, у којој ће у току даљег развјетка нашег васкрснути Српска краљевска академија као научна и национална културна установа. Због тога Вас молим да ми допу-

стите да само за неколико тренутака задржим Вашу пажњу на неким чињеницама које, скривене у магли прошлости, ондашњој слави знамените временске прекретнице рада Академијина, не треба да остану без помена, јер ће се, мислим, само тако моћи видети да културна мисао наших ранијих поколења у завршном облику своје еволуције претставља данашњу мисао Академијину.

Наша држава зачета је у заклетви, коју су на Орашцу с раног пролећа 1804 године наши велики преци положили били Вожду. Већ на првом пламену који је тада отсевнуо на пиштољу Тополскога Хероја, видело се да је та заклетва била не само слава знамења нове државе српске и слава буђења новог живота у њој, већ и слава оних народних предања, која су у свести народној очувала врло живе спомене о моћи државе Немањића и о племству једне велике културе народне, која се током дугог нашег робовања Турцима готово сасвим угасила била. И кад су на крвавом ограшју, после љуте борбе, ударени били први темељи слободе живота будућих народних поколења, одмах се већ у првом замишљу те борбе, у привиђењу моћи духа, међу

нашим прецима појавила била мисао о подизању просветних установа у земљи.

„После хлеба, просвета је народу најпотребнија“ — тако је говорио Дантон, један од највећих државника Велике Француске Револуције и у споменику, који му је 1879 године о прослави стогодишњице те револуције подигао град светлости Париз, приказан је по замисли уметника велики трибун у оном моменту у коме је поменуте речи у Конвенту био изговорио.

Али то је био Дантон, просвећен син једне велике нације, која је са изузетног сјаја свога духа у току развитака човечанства често била на вршку тога развитака. А ко су у Првом Устанку нашем били наши Дантони?!... У то време духовне студени наше готово сви наши први људи у народу били су неписмени и кад је 1808 године, при стварању Велике Школе Југовићеве, у тој средини неписмених, често ни кровом ни хлебом насушним незбринутих сељака, тек на првом даху слободе њихове, велики просветитељ народни Доситеј био изговорио ове знамените речи: „ми ваља душу нашу да ослободимо од сужанства душевнога, то јест од незнања и слепоте умне“

— сви ти неписмени сељаци осетише тада да се тековине до којих се у крвавим окршајима дошло, не могу одржати само на сили мача и огња, већ да их треба бранити и силом духа. И почеше се одмах отварати школе, које у противној културној средини нису, сасвим природно, могле имати неког нарочитог устројства. То су биле школе у којима су по речима Лазара Арсенијевића Баталаке, бившег ђака једне од тих школа, „љубав к отечеству и потреба земаљска написале штатут у глави правитељства и у души и срцу професора“. У тој љубави била је највећа моћ тих школа и она је и тада, као и касније, у развоју наше просвете и нашег културног живота била највећи стимулус тога развоја. На зрачењу светлости тих школа оживела је вера у духовну моћ народа и из те вере заче се и мисао, да ћемо се по тој духовној моћи установљењем великих просветних установа убрзо у културном погледу изједначити са народима старих и племенитих културних традиција. Због тога се увек, кадгод се могло, тражило да се такве установе што пре и подигну.

Већ у првој деценији прошлога века у

Великој Школи Карађорђева времена учило се у државном праву да је дужност управе „и заведенија учебна, као што су мале и велике школе, Академије и всеучилишта у држави поставити“. А у једном писму, које је Вук године 1832 писао кнезу Милошу, потсећа и он Кнеза, да би требало помишљати и на подизање лицеума и универзитета. Али у храброме истицању потребе за оснивањем таквих установа ишло се и даље и дошло се дотле, да се већ почетком године 1841 тражило, да се оснује и сама Српска Академија.

У то време у нас није било ни књига, ни научника, ни науке и' по томе је јасно да није било потребних услова под којима би се таква једна установа могла лепо развијати. Међутим, поред свега тога, ипак се не може рећи, да није било ни разлога, због којих би је требало основати. Наш је дух тада већ био у благим додирима са духом Западне Европе и при навали захтева и услова новог живота просвећени људи наши дошли су најпре на мисао, да би требало израдити један терминолошки речник, али се убрзо показало, да је, у ствари, мисао њихова била много дубља. Бојећи се да се на таласима туђе ду-

ховне инвазије један од најсветлијих и најдрагоценијих елемената наше националне баштине—наш језик—не измени и варваризмима и неологизмима не исквари и мислећи, да ће се ударцима тих таласа најбоље одупрети установом једнога ученога друштва, које ће се по њиховим речима „по примеру других просвештених народа о образовању и напретку језика саветовати и договарати“, — они су предлагали да се установи Српска академија.

У истицању задатака сличних великих установа у свету они свакојако нису грешили. Мисли се изражавају речима, језиком. Према томе језик је слика логике једнога народа и слика ритма и стила његова генија, а прави и тачни изрази у њему само су знак реда и хармоније у мислима, вољи и акцији. То је тако и ако би се смело упоређивати мало с великим ја бих *cum grano salis* смео рећи, да је по једном делу своје видовите мисли велики кардинал француски Richelieu, из истих разлога пре триста година основао Француску академију — l'Académie française, у којој је силом њезиног генија француски језик изграђен у толико леп и елегантан универзалан језик духа, да је као такав, као што је био

Richelieu и желео, током даљег времена постао и језик дипломатије. Разуме се да амбиције њих људи, који су чинили предлоге о оснивању Српске академије, нису биле тако велике. Предлог њихов је примљен и прво учено друштво српско је и основано. Тако је 1842 године постало Друштво српске словесности и оно је свој рад с малим прекидом од неколико година вршило све до године 1864. У ствари, то Друштво није било право учено друштво, али је оно и по раду свом и по публикацијама својим и по тежњи, да наука као најснажнији фактор у изграђивању цивилизације дође до пуног израза свога у свима појевима нашега народа и у свима појавама његова живота, оставило врло светле трагове : развитку наше науке.

Кад је оно 1864 године укинато и кад је место њега установљено Српско учено друштво — то ново Друштво је једино на позитивним стковинама лепога рада Друштва српске словесности у своме устројству могло истаћи и самстално испитивање науке као један од главних задатака својих. По органу његову — Гласнику Српског ученог друштва — лепо се вид да је оно у томе правцу и

радило. Али ни ово Друштво, поред свих племенитих и трајних napopa својих, није због организације своје давало оно што се од једног ученог друштва морало тражити. Због тога се већ почетком осамдесетих година прошлога века, одмах после прогласа Краљевства Српског и у вези с тим, појавила мисао да бригу о обрађивању науке и о организацији научнога рада треба поверити једном новом научном друштву.

У то време већ се јасно видело да се наша духовна култура у свима огранцима њезиним изграђује на основи једне мисли која у синтези уједињује и Доситејеву и Ђукову културну мисао. Доситеј је жудео за светлошћу у нацији, а Вук за нацијом у светлости. По тој дубокој тежњи њихово постали су Доситеј и Вук главни организатори наше културе и оног културног система, у коме она постоји. У том систему је предевет година поникла и Српска краљевска академија као научна и национална културна установа. Иако су оснивачи њезини зна¹ да наука у заједничкој отаџбини објектив² мисли целог човечанства стоји изнад свих народних група и свих посебних интереса њихових, ипак

су и они тражили, да Академија мрежом своје испитивалачке мисли обухвати на првом месту све оно што је у тесној вези са животом народним и с родном грудом његовом. Академија је очевидно због тога већ у првом осви-ту њезиног научног рада примила на себе велике одговорности и према науци и према нацији. Али је она, одржавајући у хармонији захтјеве објективне и универзалне мисли науке са захтевима специјалне културне мисли нације показала, да је знала да се уздигне и одржи на висини тих одговорности, и зато се у њој, установи еклектичкој, центар гравитације њезиног научног интереса никада није померао са онога места којему је славу њезине научне мисли био одредио њезин први прџседник, наш славни научник, д-р Јосиф Панчић.

Са блесничке постеље, неколико дана пред саму смрт своју, још у пуној крепости свога духа Панчић је оставио Академији у аманет све своје мисли: 1) да се у свима својим радовима руководи само истином и строгом научном објективношћу; 2) да у списима својим чува чџтоту нашега лепога народног језика и 3) да у прво време поглавито свој

рад ограничи na one науке koje se Српства и Јужног Словенства, а нарочито земаља Балканског Полуострва тичу.

По тим заветним мислима свога првог претседника изграђивала је Академија за њих педесет година своје обимом огромно научно дело. По прикупљеној и научно расветљеној разноврсној грађи врло великог захаха и знаменитим синтезама и многим специјалним издањима; даље, по решењима многобрјних научних проблема, којима је — не знам по који пут — Академија обележила и истагла свој удео у општој науци и, напослетку, и по неким знаменитим теоријама, које су илоникле и израђене под сводом Академије — то је дело с пуним достојањем ушло у низницу тековине објективне мисли целога чорчанства и постало баштином и својином њервом.

Али у широкој области наук има још многа поља до којих наша креатвна мисао досада није допирала и због тог Академија још није дошла до пуне еволуције свога научног стварања. На тим пољим радиће будућа поколења и она ће веровно у организацији досадашњег рада Акадеијина учинити неке измене. Али има нешто што се под сле-

меном Академије никад изменити неће, неће се изменити правац њезинога научног рада и остаће вечно недирнута и ничим незамрачена она светлост која у тријумфу Академијиних идеала зрачи из саме савести њезине. Српска краљевска академија бића сутра, као и јуче и данас, научна и национална установа и она ће вавек на пуној светлости научне истине подизати животворне споменике духу и мисли оних наших предака који су главама својим искупљивали слободу народа.